

INSEMNĂTATEA
STUDIILOR SLAVE

PENTRU

ROMÎNÎ

DE

IOAN BOGDAN

Profesor la Universitatea din București, membru corespondent al Academiei Române
și al Societății de istoria și antichitățile rusești de la Universitatea din Moscva.

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

21, Calea Victoriei, 21

1894.

Prețul 1 leu.

*Tomblin T. L. Maiorescu
in semn de afectiune
Mbrm*

~~Ino. 18176~~

~~No. 12278.~~

INSEMNĂTATEA
STUDIILOR SLAVE

1891

PENTRU

ROMÎNI

B280066

DE

IOAN BOGDAN

Profesor la Universitatea din București, membru corespondent al Academiei Romine
și al Societății de istoria și antichitățile rusești de la Universitatea din Moscva.

**BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARA
BUCUREȘTI**

17189
68171

Donațiunea Maiorescu

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

21, Calea Victoriei, 21

1894.

CONTROL 1953

CONTROL 1955

1961

L

Stabilimentul Grafic I. V. Socecü

42.731

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
COTA..... 12 278

RC 136/05

B.C.U. Bucuresti

C17189

Discursul ce se publică în această broșură a servit de lecție introductivă la cursul de limbile slave, inaugurat acum trei ani la universitatea din București. Dacă nu l'am publicat până acuma, cauza a fost temerea, ca nu cumva cadrul, ce am dat sub inspirația momentului studiilor de *filologie slavoromână* în universitatea noastră, să fie prea restrîns sau necomplect, iar eu să fiu silit în curînd a-mi schimba programul. Experiența de trei ani m'a convins, că pentru împrejurările noastre și cu actuala organizare a universităților noastre, nu se poate da studiilor slave în facultatea de litere o întindere

mai mare, decît cea schițată în lec-
țiunea mea introductivă. Convingerea
aceasta m'a făcut s'o public fără nici
o schimbare, adăogînd numai cîte va-
note bibliografice sub text.

Bogdan.

Domnilor,

Inainte de a începe cursul anului acestuia, dați-mi voe să vă vorbesc câteva cuvinte despre locul ce ocupă popoarele slave în istoria universală și romină, despre studiile făcute asupra lor de străini, despre însemnătatea cea mare a acestor studii pentru noi Rominii și în sfirșit despre modul cum cred eu că ar trebui făcute în universitatea noastră. Aceste câteva cuvinte vor servi de introducere la cursul de „limba paleoslovenică“ și vă vor arăta în liniamente generale direcțiunea noilor studii ce veți avea ocașie să faceți de aci 'nainte.

Popoarele slave, care ocupă astăzi în mase compacte aproape întreg ostul și o parte din sudostul Europei și dintre care unele au ajuns până în vecinătatea Bavariei și Saxoniei, sunt una din grupele cele mari de popoare *indoeuropene*. Așezați din timpuri preistorice în șesurile băltoase, ce se întind dela Carpați spre ost, și atingând de o parte marea Baltică în vecinătate cu popoarele litvane și finice, de altă parte marea Neagră în vecinătate cu popoarele nomade de origine turană și iranică, Slaviile au trăit multă vreme împreună, păstrând civilizația comună moștenită din trunchiul indoeuropean și dezvoltând-o mai departe conform cu individualitatea lor etnică. Această îndelungă conviețuire a popoarelor slave în timpurile preistorice, care la dinșii țin până în veacul I al erei creștine, explică nenumăratele puncte de atingere ce există astăzi între felurile seminiile slave, cu toate că ele s'au des-

părțit unele de altele cel puțin de 15³ veacuri. ¹⁾

În urma mișcării celei mari a popoarelor germanice de la nord spre sud-vest și a Hunilor dela ost spre vest, cunoscută în istoria universală sub numirea de *emigrațiunea popoarelor*, Slavii au fost împinși din locuințele lor primitive spre sud și spre vest. Puterea de expansiune, ce se acumulase în timpul conviețuirii lor prin înmulțirea populației și printr'un început de diferențiere în seminții independente, fu pusă în mișcare și Slavii începură a se lăți spre sud și spre vest. O parte din ei au ocupat, încet cu încetul și pe nesimțite, cam din veacul III—VII, toate părțile locuite azi de Bulgari, Sîrbi, Sloveni, Cehi, Moravi, Slovaci, Sorabi; alții, ca Polonii

¹⁾ Asupra raportului de înrudire cu celelalte popoare indoeuropene și asupra vieții lor comune, înainte de despărțirea în seminții, se poate citi, deși cu multe reserve, Krek, *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, ed. 2, 1887, cartea I, cap. I, II.

și Rușii, au rămas în locuințele lor primitive, lățindu-se Poloniî spre marea baltică, Rușii spre Volga și marea neagră.

După așezarea lor în lăcuințele cele nouă Slaviî, uniî mai curînd, alții mai târziu, uniî de bună voe, alții siliți prin armele vecinilor și stăpînitorilor, părăsiră credințele lor păgîne și împrumutată în schimb religia creștină și o mare parte din organizația politică a popoarelor, între cari s'au așezat. Astfeli vechia civilizație păgînă a Slavilor făcù loc cam prin veacul IX și X, la uniî chiar mai târziu, unei îndoite civilizații creștine: una răsăriteană și grecească, alta apuseană și romană 2).

Acest dualism a avut o influență definitivă asupra dezvoltării istorice ulterioare a semințiilor slave. O parte

2) Cf. asupra acestui lucru Pypin și Spasovič, *Geschichte der slavischen Literaturen*, Leipzig 1880, „introducerea“ și capitolul despre „istoria popoarelor slave și unitatea lor națională“. („Einleitung“, pag. 1 și urm., „die Geschichte des slavischen Volkstammes und die Frage der nationalen Einheit“ pag. 28. și urm.)

din ele rămaseră sub influența exclusivă a imperiului bizantin, cum aū fost Bulgarii, Sirbii și Rușii, o altă parte căzură sub influența statelor germane și a catolicismului, cum aū fost Slovenii din Panonia, Moravii și Cehii, Sorabii și Polonii. *Preponderanța covirșitoare a statelor creștine*, ortodoxe sau catolice, și *slaba organizație politică* a popoarelor slave în momentul cînd acestea apar pe scena istoriei europene, iată cei doi factori puternici, cari aū împiedecat o dezvoltare naturală și independentă a civilizației vechi slavone și cari aū făcut ca Slavii să joace până acum în raport cu numărul lor (astăzi de 95 de milioane) un rol foarte neînsemnat în istoria culturii europene. O parte din ei s'aū absorbit foarte curînd în popoarele conlocuitoare: astfel s'a întimplat cu semințiile polabe și lechitice din Germania de nord, astfel cu Slovenii din Panonia și cu cei din Dacia; o altă parte aū fost subjugați de popoare mai puternice, ca Bulgarii

de Bizantină, Sorabiî și Cehii de Germani, Rușii de Tătari, și au fost ținuți în sclăvie sau se dezvoltară în strînsă dependență de organizația stăpînitorilor.

Abia spre începutul timpurilor moderne s'au ridicat la o însemnătate mai mare *Cehii, Polonii și Rușii*; aceștia au produs o civilizație proprie destul de bogată, ce s'a răsfrîns chiar asupra altor popoare europene. Pentru a cita cîteva exemple, vă aduc aminte de mișcarea religioasă și reformatorică a *husitismului*, de perioada de înflorire a *scholasticeii la vechea universitate din Praga*, de misiunea civilizatorie a *Poloniei în orient*, de pildă în Litvania și în Moldova, iar a *Rusiei în Asia*, d. p. între popoarele fino-ugrice.

Astăzi popoarele slave tind fiecare cu multă rîvnă să-și asimileze produsele culturale ale celor-lalte popoare mai înaintate și mai puternice și vor să-și afirme cu toatele viața lor individuală. Tendința aceasta se manifestă de o potrivă la cele libere, ca și la

cele subjugate. Unul dintr'insele este, precum știți cu toții, un factor principal în actualul sistem de state al Europei și dacă nu prin civilizația, cel puțin prin puterea sa atrage asupra sa serioasa atențiune a tuturor oamenilor luminați.

Puțina însemnătate politică și culturală, ce au avut popoarele slave în trecut, a fost cauza de căpetenie, că învățații și oamenii de stat ai Europei, începind din timpurile cele mai vechi și până astăzi, s'au ocupat cu ele numai incidental. Știrile istorice asupra acestor popoare sunt din pricina aceasta foarte sărace; pentru cele mai vechi timpuri, d. p. pentru începuturile evului mediu, aceste știri sunt cu totul nesuficiente. Nu e dar de mirat că viața istorică a popoarelor slave e foarte puțin cunoscută și că părerile ce s'au scos la iveală în diferite timpuri asupra lor au fost de cele mai multe ori rău întemeiate și contrazicătoare. Dacă ne mai gândim la averșiunea profundă a popoarelor din vestul Europei, mai ales a Germanilor, față

de Slavî, ne vom explica ușor toate teoriile absurde, ce s'aũ pus în circulație până prin secolul nostru asupra originii și istoriei Slavilor.

Dar odată cu renașterea politică și culturală a popoarelor slave (care renaștere a fost până la un oare-care punct rezultatul conștiinței originilor comune) a început a fi studiat mai de aproape și trecutul lor. Dela modestele încercări ale unui Dobrowsky, Kopitar, Vostokovz și cei-lalți slaviști dela sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, am ajuns, prin lucrările unui Šafařík, Miklosich, Sreznjevskij, Jagić, Daničić etc. a avea astăzi o întreagă știință a *filologiei slave*, a cărei sferă cuprinde tot ce aũ gindit și aũ produs până acum popoarele slave, intocmai cum filologia clasică se ocupă cu studiul productelor civilizațiunei greco-romane, filologia germanică cu studiul civilizațiunei germane, ș. a. m. d. Filologia slavă se alătură astăzi cu modestie, însă cu demnitate, pe lângă suro-

rile ei mai mari: filologia clasică, filologia germanică și filologia romanică. Aproape toate universitățile mari din Europa posed de mai mulți ani catedre de filologia slavă. Astfel Parisul, Oxfordul, Berlinul, Lipsca, Breslaul, Viena, Grazul, Buda-Pesta, Cracovia, Lembergul. Nu mai vorbesc de universitățile slave, ca Praga, Agramul, Belgradul și toate cele din Rusia, unde filologia slavă are în fiecare universitate mai mulți reprezentanți.

Studiul limbilor, literaturilor, istoriei și antichităților slave se află astăzi în mâinile multor învățați de primul rang, cum este Jagić la Viena, Leskien la Lipsca, Brückner la Berlin, Baudoin de Courtenay la Dorpat, Sobolevskij la Petersburg, Jireček la Praga, ³⁾ Malinowski la Cracovia, Novaković la Belgrad și mulți alții, cari prin cercetările lor științifice au știut să deștepte în sferile străine Slavilor interes și simpatie pentru.

³⁾ În timpul din urmă Jireček a trecut la universitatea din Viena, iar Baudoin de Courtenay la cea din Cracovia.

cunoașterea acestor popoare până acum prea desprețuite.

Dacă filologia slavă n'ar avea pentru noi Romîni decît interesul general, ce ea îl are pentru Germani, Franceji sau Engleji, ar merita să aibă un loc între studiile noastre universitare, ca o completare necesară a celor-lalte studii istorice, filologice și lingvistice. Astăzi este un lucru recunoscut de toți, că istoricii Europei, mai ales ai Orientului european și ai Bizanțului, precum și linguiștii, nu se pot dispensa de cunoștința limbilor slave.

Filologia slavă are însă pentru noi Romîni o deosebită importanță, o importanță mai mare decît pentru toate cele-lalte popoare neslave, de oare-ce noi, abstracțiune făcînd de Litvani, suntem singurul popor neslav în Europa, care am suferit o înriurire directă și statornică din partea Slavilor, împrumutînd și păstrînd mai multe secole limba, literatura și cultura lor.

Viața noastră din trecut a fost de

prin veacul al 6-lea încoace într'o nedespărțită legătură cu viața popoarelor slave, care s'aũ așezat în mijlocul și în jurul nostru. Încă din timpul invasiunilor barbare ne-aũ găsit aci *Sloveni*, acea seminție slavă, care din locuințele comune și străvechi ale Slavilor s'aũ îndreptat spre sudul Europei și aũ inundat mai tot teritoriul vechei Pannonii, Daciei traiane, Moesiilor, Dalmației, Macedoniei, Noricului și Iliricului; acești Sloveni ne-aũ găsit aci, s'aũ așezat între noi și aũ trăit cu noi la un loc, până ce cu timpul ei aũ împrumutat limba noastră, dîndu-ne în schimb o parte din instituțiile lor sociale și politice ⁴⁾.

Maî târziũ am fost sub stăpînirea Bulgarilor în timpul primului lor

⁴⁾ Asupra Slovenilor din Dacia cf. diferitele lucrări ale lui Miklosich, ca d. p. „Slavische Elemente im Rumunischen“, introducerea, saũ „Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen“ saũ „Formenlehre der altslovenischen Sprache in Paradigmen“, introducerea, și gramatica lui comparativă, în diferite locuri; nu de mult a tratat acest subiect și Kalina în introducerea scrierii sale: *Studyja nad historyja języka bułgarskiego*, Kraków, 1891.

imperiu și am format împreună cu dinșii al doilea imperiu bulgar, care poartă din această pricină și numele de imperiul romîno-bulgar⁵⁾. Dela ei am împrumutat slujba bisericească slavonă și împreună cu aceasta limba slavonă în biserică și în stat. Aceste împrumuturi sunt foarte vechi, căci cele dintiute stiri istorice din evul mediu asupra noastră ne găsesc cu limba slavonă în biserică și în stat. Toate manuscriptele vechi găsite în țările noastre și scrise de Romîni, precum și toate actele voevozilor noștri munteni și moldoveni, sunt făcute în această limbă.

Așa dar toate manifestațiunile inteligenței romînești din primele veacuri ale existenței noastre politice independente până în veacul al XVI se făceau exclusiv

⁵⁾ Asupra raporturilor noastre cu Bulgarii e de cetit Istoria Bulgarilor de C. Jireček, ediția germană Praga 1876 și ediția augmentată rusească Odesa 1878. In urmă au tratat această chestiune mai pe larg Miletić și Agura în studiul lor „Daco-Romîni și literatura lor slavă”, Sofia 1893 (vol. IX din Sbornicul ministeriului de culte bulgar).

în limba slavonă. Ea a continuat a trăi și în veacul al XVII, ba, cu totul nu ne-am lăpădat de dinsa decât în veacul al XVIII, pentru a împrumuta o altă limbă străină, pe cea grecească. Literele slave le-am păstrat, precum știți, până mai acum 30 de ani.

Și să nu credeți că limba slavonă era la noi o limbă moartă, întrebuințată numai de popi în biserici și de diaci în cancelariile domnești, cum este d. p. astăzi limba latină în bisericile catolice. Nu. De limba slavonă se serveau Romîni — bine înțeles cărturarii, adecă clerul mai înalt și boerii învățați — în afacerile lor zilnice. În această limbă se scrieau corespondențele private, zăpisele, foile de zestre, testamentele, documentele de moșii și de judecăți, cu un cuvînt, toate actele scrise, cîte se obicînuiau pe vremurile acelea în relațiunile dintre oameni. Ba ce este mai mult, în această limbă este depusă chiar istoriografia cea mai veche a țărilor noastre. Cronicarii și analiștii mol-

doveni și-au scris cronicile și analele lor până pe la sfârșitul veacului al XVI numai în slavonește,⁶⁾ și suntem în drept a presupune că tot așa au făcut cronicarii și analiștii munteni în timpurile cele mai vechi.

Dacă dar limba slavonă, fie în dialectul bulgăresc, fie în cel rusesc, a slujit strămoșilor noștri drept mijloc de comunicare a gândirei lor, nu suntem datorii a o studia noi astăzi, cei cari ne ocupăm de istoria neamului nostru, pentru a putea înțelege printr'înșă scrierile rămase de la străbuni? Căci nimic din tot ce s'a scris în perioada cea veche a istoriei noastre nu putem înțelege fără de dînsa.

Dar nu numai atîta. Limba slavonă, întrebuițată de străbunii noștri cum întrebuițăm noi astăzi limba franceză și germană, sau cum se întrebuița în epoca fanariotă limba grecească, n'a trecut fără să lase urme adînci asupra

⁶⁾ Vezi „Vechile cronice moldovenești până la Ureche“, București 1891.

limbei românești, Se știe prea bine, ce sumă enormă de elemente slave posede limba vorbită astăzi de toți Romîni. Aceste elemente s'aũ introdus într'insa pe două căi diferite: 1) prin contactul imediat și zilnic cu Slavii, mai ales cu vechii Sloveni, apoi cu Bulgarii, Polonii și Rușii, 2) prin hierarhia bisericească și politică și prin împrumuturi literare.

Este incontestabil că o mare parte din terminii slavoni întrebuintați de toți Romîni, d. p. terminii privitori la hierarhia bisericească, aũ trecut în limba noastră pe cale literară; nu este însă mai puțin adevărat că multe cuvinte de origine slavă, atit din domeniul lumei din afară, cit și din domeniul stărilor sufletești, le-am luat direct de la Slavi, le-am împrumutat, așa zicînd, din gura lor, întocmai cum și dînșii aũ împrumutat dela noi o sumă de cuvinte împreună cu o sumă de lucruri, pe care le-aũ văzut întîiașdată la noi. Este un lucru știut și nu trebuie să insistăm aci asupra lui, că mare parte din ter-

miniî privitorî la viața pastorală și la economia vitelor, cum sunt: cătun, strungă, baciū, turmă, chîag, brinză, urdă, zăr, rinză etc., î-aū luat Maloroșii, Poloniî, Slovaciî, Cehiî, Sirbiî și Bulgariî dela noi⁷⁾.

Este dar de neapărată trebuința, pentru a studia *lexiconul limbei romîne*, să știm limbile slave, cu deosebire limba paleoslovenică, limba bulgară, sîrbească, maloroșă, rusească și polonă. Lipsa acestor cunoștințe la generația trecută de învățați a fost cauza că studiile noastre lexicologice aū rămas pănă mai deunăzi așa de slabe și defectuoase. Nu voiū ilustra aceasta cu multe exemple, căci de bună seamă fie-care din Dv. a avut ocașie să citească destule în studiile sale de limbă romînească. Etimologii ca a *greși* din lat. *gressus*, nu din slav. *grěșiti*, ca *grindă* din lat. *grunda*, nu din slav. *gręda*, *dobîndă* din lat. *do abunde*

⁷⁾ Asupra acestora se poate ceti Miklosich, Ueber die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatischen Alpen und den Karpathen, Wien 1880.

„daŭ cu prisos“, nu din slav. *dobȃda*, etc. etc., se găsesc cu droaia în vechile noastre tratate gramaticale și lexico-logice ⁸⁾. N'are cineva decît să ia în mină un dicționar romînesc din cele vechi, d. p. dicționarul de Buda de la 1825 sau Glossariul lui Maxim și Lau-

⁸⁾ Foarte bogat în etimologii de felul acesta este răposatul Mangiuca, ultimul reprezentant al direcțiunii antislaviste în etimologia romînă. La el găsim etimologii ca următoarele: *gloabă* nu derivă din slav. *globa*, ci din „*gabela*“ „prin metatesa lui *l* glăba și prin înălțarea lui *ă* în *o glóba*“; *gloată* nu derivă din slav. *glota*, ci din *gnotus*, *gnota* în loc de *gnatus*, *gnata*: la început ar fi însemnat fiu, fată; *trup* nu derivă din slav. *trupъ*, ci din *truncus*; *gol* nu din slav. *golъ*, ci din *vole*, *veule* = deșert în unele dialecte franțuzești; *lene* nu din *lěnъ*, ci din *lana* în dialectele italiene; *côabe* nu din slav. *kobъ*, cu aceeași însemnare, ci din latinescul *cupio*; *coteț* nu din slav. *kotъckъ* sau *kotecъ*, cu aceeași însemnare, ci din latinescul *cubitus*, rom. *cot*; *grija* nu vine din slav. *gryža* „durere de stomah“ „durere“ sau mai probabil din bulgărescul *grîza* grije, ci din *diligentia*, iar *negrija* din *negligentia* „din *negligere* prin aferesă *gligere*, prin trecerea lui *l* în *r* și a lui *ge* în *je grijire*“. Prin ast-feliu de etimologii voea Mangiuca să „chiarifice opiniunea publică cea mistificată prin slaviști“. Familia, XIX, pag. 631.

rian de la 1871, și să-l compare cu dicționarul etimologic al lui Cihac sau cu Magnum Etymologicum al d-nului Hasdeu, ca să constate la fie-care pagină progresul cel mare al *etimologiei române*, realizat prin aceste două lucrări de merit. E adevărat că Cihac, prin tendința lui de a descoperi cât se poate de multe cuvinte slavone în limba română — tendință născută din reacțiunea împotriva celor ce căutați să ascundă și să elimineze aceste elemente — a produs în unele sfere ale publicului nostru o dispoziție dujmănoasă și neîncrezătoare față de studiile slave. Aceasta a fost însă o dispoziție trecătoare. În curînd se vor convinge toți — căci învățații noștri cei distinși de mult sunt convingși despre aceasta — că o cercetare serioasă și aprofundată a materialului lexical al limbei române este cu totul imposibilă fără limbile slave. Romanistul, care vrea să se ocupe cu limba română, trebuie să fie până la un oare-

care punct și slavist. În întrunirea acestor două calități consistă meritul cel mare al d-lui B. P. Hasdeu.

Dar noi n'am împrumutat dela Slavi numai cuvinte, ci precum era natural să se întimple în urma unei lungi conviețuirii cu ei, am împrumutat dela dinșii o sumă de obiceiuri, credințe, superstiții și instituii, care aū rămas un bun statornic al poporului nostru. Cine va fi început să studieze o parte din datinele și obiceiurile poporului român în comparație cu ale altor popoare, să zicem d. p. obiceiurile dela nunți, a trebuit să vadă numai decît că, deși ele se aseamănă mult cu obiceiurile popoarelor celor mai îndepărtate, ele se apropie totuși mai mult de ale Slavilor din jurul nostru. Dacă ați răsfoi „Nunta la Romîni“ de d-nul Marian, ați constata că Romîniî din Banat aū multe lucruri comune cu Sîrbii, iar cei din Bucovina și Moldova cu Maloroșiî. Ast-feliū se esplică cum de pe lingă terminii de origine

romană s'aŭ întrodus în Banat termină sirbești, iar în Moldova și Bucovina termină rusești, care în unele părți se păstrează împreună cu cei vechi latini, în altele însă aŭ înlocuit cu totul pe aceștia. Ast-feliu asistenții mirelui, cari de obicei se numesc *vătăjei*, *frați de mire* sau *chîemători*, se numesc în Banat *deveri*, *diveri*, *giaveri*, *ghîaveri* (sîrb. djever), iar asistentul nunului se chîamă *tarisfat* (sîrb. stari svat; svat = conviva nuptialis): ambele numiri necunoscute în Moldova, Bucovina și Muntenia.

În Moldova și Bucovina asistentul mirelui se chîamă *drujbă* (rus. družba, plsl. družba=socii), asistenta miresei *drușcă* (rus. družka socius, plsl. družka=amica), iar vătăjița e numită *sfașcă* (cf. rus. svacha și deminutivul svašenka, pronuba). S. FL. Marian, op. cit. cap. 25.

Din domeniul *obiceiurilor juridice* avem un bun exemplu în instituția veche a *jurătorilor*, despre care s'a crezut la început că este de origine curat romană,

mai târziu însă s'â dovedit a fi un așezământ împrumutat de noi dela Slavi, iar de aceștia dela Germani⁹⁾.

Tendința, ce a dominat pe mulți învățați ai noștrii și dominează chiar astăzi pe uni, de a căuta rădăcina tuturor datinelor și obiceiurilor noastre la Romani — această tendință răsufă și din cartea citată a d-lui Marian — este cu totul greșită. Sperăm că această convingere a noastră va găsi pe zi ce merge mai mult loc printre învățații noștrii și va înlătura multe din prejudițiile generației trecute.

Dar exemplul cel mai isbitor de covârșitoare influență a Slavilor ni-l dă vechia noastră organizație de stat. Incepînd dela *voevozi* și *gospodarî* (plsl. vojevoda și gospodarъ) până la cei din urmă *cnejî* de sate (plsl. kznežъ), aproape toate așezămintele

⁹⁾ Vezi Hasdeu, Archiva istorică, vol. III, studiul despre documentul lui Ștefan Dușan, și Xenopol, Convorbiri Literare, an. VII, „Studii asupra vechilor noastre așezăminte“.

noastre vechi sunt sau de origine slavă sau posed pe lângă puținele elemente moștenite de la Romani o sumă însemnată de elemente slave. Ast-feliu aristocrația este numită cu un nume bulgăresc boerime, *boeri* (plsl. bojarinъ sau bojarinъ); funcțiunile dela curtea domnească erau designate în mare parte cu numiri slavonești: *vornic* (plsl. dvornikъ), *postelnic* (plsl. postelnikъ), *cluceriu* (plsl. ključarъ), *stolnic* (plsl. stolnikъ); mai târziu se ivesc și funcțiuni cu nume românești, ca *spătar*, *portar* ș. c.; boerii purtau titlurile slave de *jupan* în Muntenia (plsl. županъ) și *pan* în Moldova (ceho-pol. pan). Un studiu temeinic al tuturor acestor instituțiuni vechi românești nu se poate face fără o cunoștință suficientă a antichităților slave. Lipsa desăvirșită a acestei cunoștințe la cei mai mulți din istoricii noștri de până acum a fost singura cauză că istoria noastră internă sau

istoria așezămintelor noastre vechi se află încă într'o stare foarte înapoiată.

În sfârșit, chiar dacă Slavii n'ar fi avut nici o influență asupra vieții noastre culturale, însuși faptul că am avut cu ei *relațiuni politice* îndelungate ne-ar obliga să învățăm limbile lor, pentru a putea studia aceste relațiuni nu prin ochii străinilor, cum s'a făcut prea des până acum, ci din isvoarele originale și prin noi înșine. Muntenia a fost în relațiuni cu Bulgarii și Sirbii, Moldova cu Polonii și Rușii, iar toți Rominii înainte de constituirea lor în principate cu felurite seminții slovenești de dincoace și de dincolo de Dunăre. Istoricul român este dator prin urmare să cunoască limbile acestor popoare, dacă voește ca studiile sale asupra istoriei romine să nu fie unilaterale și greșite. E drept că materialele istorice bulgărești și sîrbești nu sunt nici prea numeroase, nici prea importante, cele polone însă și rusești sunt așa de bogate, încît

fără utilizarea lor este imposibilă orî-ce istorie romîneasă, care ar avea pretenția de a fi completă. Dacă aş întrebuința o comparație, aş zice că limbile slave sunt pentru istoricul romîn tot așa de indispensabile, cum este limba grecească pentru istoricul bizantin sau limba latinească pentru istoricul evului mediu în apusul Europei. Și cu toate acestea, celor mai mulți din istoricii noștrii le-a lipsit cunoștința limbilor slave. O îndreptare simțită în această privire s'a produs în ultimul pătrar de secol prin lucrările și publicațiunile d-lui Hasdeu. D-sa are meritul de a fi fost primul între Romîni, care s'a folosit de bogatele sale cunoștințe în domeniul limbilor slave pentru studiul istoriei romîne și care ne-a făcut cunoscute pentru întiaș dată o sumă de isvoare prețioase, despre care restul învățaților noștrii nu puteau avea cunoștință, sau dacă aveau, nu le puteau folosi. N'am decît să vă amintesc colecția de documente alese slavo-romîne din Ar-

chiva Istorică a României, de cronica moldopolonă publicată tot acolo și de o sumă de acte și corespondențe în limbă slave, ce se cuprind în Archivă, în Columna lui Traian și în celelalte publicațiuni ale d-lui Hasdeu. Acelaș merit îl are răposatul episcop Melchisedec, care în Cronica Hușilor, în Cronica Romanului, în Analele Academiei Romîne, în Archivă pentru Istorie, Archeologie și Filologie și în alte publicații mai mărunte a scos la lumină multe documente, notițe istorice, vieți de sfinți etc., în originale slavone și în traduceri. Tot așa d-nul Tocilescu în Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie a căutat să dea un loc de căpetenie isvoarelor slavone și să le utilizeze în studiile sale de istorie romînă. Acelaș lucru îl făcuse cu mult mai înainte d-nul Odobescu în Revista Romînă, unde se găsesc cite-va descrieri de manuscrite și tipărături vechi slavo-romîne. Astăzi suntem fără îndoială pe o cale mai bună decît acum 30 de

anî, și e de sperat că cu introducerea studiilor slave în universitățile noastre vom face progrese și mai mari în această direcțiune.

Cam acesta este interesul general ce presentă limbile slave în cadrul studiilor noastre universitare. Am trecut cu vederea peste folosul cel mare *practic*, ce l'am putea trage din cunoașterea mai de aproape a limbilor slave moderne, de oare-ce studiile universitare n'aū a face cu trebuințele practice ale vieții, ci cu exigențele științelor istorice.

Răspîndirea studiilor teoretice va ușura însă foarte mult învățarea practică a limbilor slave, care nu poate fi nici de cum în dauna noastră.

Dela renașterea noastră politică încoace, noi am întrerupt aproape cu totul relațiile cu popoarele slave din prejur, am nesocotit și nesocotim cu desăvîrșire tot ce se petrece la dînsese. Două din ele, Bulgari și Sirbi, scăpați de jugul turcesc, tind ca și noi

a-și reforma întreaga lor viață culturală și politică și fac văzînd cu ochii progrese, pe care ar fi bine să le cunoaștem din propriile noastre informații. E de prisos să amintesc cît de folositoare ne-ar fi cunoștința mai profundată a celui-lalt vecin puternic, care a avut și poate să aibă încă o influență decisivă asupra soartei noastre.

Dar, cum ziceam, cunoștința practică a limbilor slave nu va intra nici odată în domeniul învățămîntului nostru universitar. Scopul nostru trebuie să fie exclusiv *studiul teoretic* al lor și prin acesta *studiul întregii ființe a popoarelor slave*, întru cit ele aũ exercitat oare-care influență asupra vieții noastre din trecut. Am putea numi, prin urmare, obiectul ocupațiilor noastre speciale într'un sens foarte larg *filologia slavo-romină*.

Cu ce s'ar ocupa filologia slavo-romină?

Ea ar trebui să conțină mai întîi de toate studiul *limbei paleo-*

slovenice, cea mai veche și cea mai interesantă din punctul de vedere filologic între limbile slave. Aceasta este totdeodată cea mai necesară pentru noi, căci ea a fost limba întrebuințată în literatura noastră bisericească și profană până la înlocuirea ei cu limba grecească și românească. De oare-ce însă limba paleoslovenică noi n'am primit-o dela Chiril și Metod, adecă din primele timpuri ale literaturii paleoslovenice, ci ceva mai târziu dela Bulgari, de aceea după studiul paleosloveniceii ar trebui să urmeze îndată studiul *limbei vechi bulgare*, care după unii (Schleicher, Leskien) este însăși limba paleoslovenică, după alții (Kopitar, Miklosich) este o altă limbă, un alt dialect slav. ¹⁰⁾

Treptat cu aceasta ar trebui făcut studiul *limbei vechi rusești*, pe care o găsim din primele timpuri ale existenței statului Moldovean în cancelaria domnească și care a pătruns

¹⁰⁾ Aceasta este limba, pe care alții o numesc *paleoslavică* sau *paleoslavă*.

mai târziu, prin sec. 17, pentru scurtă vreme în cărțile bisericești și în literatura profană.

Mîna în mîna cu studiul acestor limbi ar trebui să meargă studiul *vechei literaturii slave*, născută în timpul apostolilor Chiril și Metod în Panonia, ajunsă la o înaltă dezvoltare în Bulgaria pe timpul țarilor Simeon și Ioan Alexandru, și împrumutată de la Bulgari de Sirbi, Ruși și Romîni. Toate producțiunile acestei literaturii mai mult bizantine, de cît slavone — căci ele nu sunt în majoritate de cît traduceri după originale grecești — erau cunoscute în țările noastre, se copia și se citeau foarte des, forma, cu un cuvînt, singura hrană intelectuală a oamenilor de carte în perioada cea veche a literaturii noastre. Ele au înrîurit și asupra producțiunilor originale romînești din acele vremuri, cum sunt în Moldova cronică putneană, cronică bistrițeană (încă nepublicată), analele putnene și bistrițene, cronicile

scrise în veacul XVI de Macarie episcopul de Roman (1542) și Eftimie episcopul de Rădăuți (1553), precum și cronică călugărului muntean Moxa (1620).

Acestea ar fi studiile *gramaticale* și *literare*, indispensabile pentru a putea trece la studiul *antichităților slave*, care ar trebui să cuprindă începuturile istorice ale Slavilor, constituirea lor în state, așezămintele lor sociale, politice și religioase, viața lor materială, obiceiurile juridice, mitologia ș. a. m. d. Acesta este cel mai important studiu prin cuprinsul său și de neapărată trebuință pentru înțelegerea antichităților române.

Ca un mijloc mai mult pentru a înlesni investigațiunile proprii, de cât ca știință à parte vom trebui să tratăm *paleografia și diplomatica slavă*. Studiul paleografiei și diplomaticii slave, adică studiul formelor exterioare a manuscriptelor și documentelor slave, trebuie să formeze introducerea la studiul paleografiei și diplomaticii române,

care nu sunt de cît o imitare și o continuare a celor slave.

Cam acesta ar trebui să fie ciclul de studii slavice în universitatea noastră, pentru ca aceste studii să corăspundă așteptărilor și trebuințelor noastre speciale. Mijloacele materiale și intelectuale, de care dispunem noi, nu ne permit a trata filologia slavă dintr'un punct de vedere general, precum se face d. p. la universitățile germane sau rusești, unde ea are cîte doi, trei sau chiar mai mulți reprezentanți în corpul profesoral. Pe lîngă aceasta, organizația facultății noastre de litere și filosofie este astfel, că nu vă îngăduie a consacra prea mult timp acestor studii cu totul speciale. De aceea consiliul facultății noastre a găsit de cuviință să introducă deocamdată ca studiu obligatoriu pentru studenții secțiunei istorice, anul al treilea, numai *limba paleoslovenică*. Acesta este începutul și temeiul tuturor celor-lalte studii slave și fără de el nu putem face nici un pas înainte în

filologia slavo-română. E de dorit însă ca și studenții secțiunii filologice, în special cei ce au de gând să se ocupe cu limba română, să urmeze acest curs, despre al cărui folos sper că se vor convinge în curînd.

Domnilor,

A fost o vreme cînd se credea că studiul limbilor slave este pentru noi Romîni un pericol național. Sunt, din nenorocire, și astăzi oameni, cari au această convingere și cari, dintr'un patriotism rău înțeles, din prejudiții moștenite saū dintr'o mărginire fatală a minții lor, nu voesc să se lapede de dînsa și nu vor să înțeleagă pentru ce în universitatea noastră s'a introdus studiul filologiei slave.

De unde și-a luat naștere acest prejudiciu?

El a fost un rezultat al ideilor greșite ce se înrădăcinaseră pînă în secolul nostru între învățații și lumea străină asupra orginei și naționalității noastre. Limba slavonă în biserica și

statul nostru, instituțiile vechi de origine slavă și cu deosebire suma cea mare de elemente slavone în limba română au făcut pe învățații străini, cari n'o cunoșteau mai de aproape, să creadă că noi suntem un popor de viță slavă sau o amestecătură de popoare: de Romani, Slavi, Greci, Turci ș. a. m. d. Această părere a trăit cam până la Diez, întemeietorul filologiei romanice, care a dovedit lumii străine, că limba noastră are un caracter curat romanic. Înainte de Diez ideile greșite asupra originii noastre au fost combătute de regeneratorii culturii romine din Transilvania: Șincai, Petru Maïor, Clain și ceilalți bărbați din pleiada ardelenească, cari serveau cauza patriotismului și cari, ca toți campionii unor convingeri nouă și fanatice, au ajuns la extremul contrar, de a declara că tot ce constituie astăzi naționalitatea romină este o moștenire romană curată și neatinsă.

Dacă cunoștințele și vederile acestor

bărbați ar fi fost mai largi, dacă patriotismul lor nu i-ar fi împiedecat să vadă elementele neromane ale culturii noastre, este probabil că nu s'ar fi produs acea întreagă mișcare — nobilă și demnă de admirațiunea noastră, însă greșită — care și-a găsit culminațiunea ei în teoria despre puritatea absolută a singelui nostru roman și în dicționariul lui Laurian și Maxim.

Astăzi aceste tendințe aparțin istoriei. Originea noastră de la Roma, latinitatea limbei noastre și înrudirea noastră cu popoarele romanice sunt fapte recunoscute de lumea întreagă. Astăzi nu ne mai contestă nimenea dreptul de a ne numi urmașii coloniilor romane și a ne făli, dacă ne place, cu acest nume. Până și Slaviî recunosc acum cu toții, că nu suntem frați de ai lor, cum pretindeau unii dintre dinșii odinioară. Civilizația greco-slavonă am aruncat-o cu totul și am căutat s'o înlocuim cu civilizația romano-germană a apusului, în a căruî sferă de idei

trăim de o jumătate de secol încoace.

De aci însă nu urmează ca noi să continuăm a tăgădui orice înriurire străină la formarea naționalității noastre. Popoarele trăesc într'o perpetuă atingere unele cu altele și într'o perpetuă influențare mutuală. Noi am suferit o înriurire puternică din partea Slavilor, fiindcă am trăit multă vreme cu dinșii și lingă dinșii. Astăzi putem face această mărturisire, fără cea mai mică teamă că printr'insa am renunța la originea noastră romană.

Este timpul, Domnilor, ca știința istorică romînă să iasă cu totul din fasa romantică a copilăriei. Datoria ei trebuie să fie de aci 'nainte: a căuta prețutindenii numai și numai *adevărul*.

Ar fi o rătăcire periculoasă dacă am crede că educația noastră națională trebuie bazată pe *neadevăruri* sau *reticente*.

Dinpotrivă, noi credem că printr'un studiu calm și cit se poate de multilateral al trecutului nostru trebuie să

ne dăm seamă de *toți factorii* vieții noastre trecute.

Popoarele nu sunt numai ceea-ce sunt în present, ci și ceea-ce au fost în trecut. Dacă civilizația noastră a fost în parte slavonă, ea este și astăzi tot așa, căci masele poporului nostru nu s'au schimbat, cum s'au schimbat clasele bogate și culte ale societății. Fostă civilizația slavonă o nenorocire sau o norocire pentru noi, aceasta este o întrebare, pe care nimenea n'o va putea deslega, căci nimenea nu poate ști ce s'ar fi întâmplat cu noi, dacă lucrurile s'ar fi petrecut altfeliu.

Datoria noastră, a oamenilor de știință, este a prezenta civilizația trecută nu cum am fi dorit să fie, ci cum a fost în realitate. Numai în chipul acesta ne vom putea explica pentru ce am ajuns astăzi acolo unde suntem.

Studiul ast-feliu înțeles al trecutului nostru — căci cu acesta se ocupă în mare parte filologia slavo-romină—vă fi pentru noi un îndemn puternic pentru

a nu perde încrederea în viitor. Dacă Romîniî ceî vechî nu şî-aû perdut individualitatea lor naţională în zece veacurî de cultură slavonă, dacă eî aû avut puterea de a şî-o asimila, fără să fie absorbiţi de dînsa, ba absorbînd eî înşîşî pe ceî ce le-aû împrumutat-o, Romîniî de astăzî trebuesc să aîbă o înzecită încredere în vitalitatea lor. Studiul filologieî slavo-romîne nu va sgudui, ci va întări această încredere.

42.731

3 a

De acelaș autor :

- Contribuiri pentru istoriografia bulgară și sîrbească. Leipzig 1891. (în limba germană).
- Vechile cronicе moldovenеști până la Ureche. Texte slave cu studiu, traduceri și note. București 1891.
- Documente culese din archive și biblioteci polone, 1510 — 1600. București 1892. (Suplementul II, volumul I, din colecțiunea de documente Hurmuzaki, ediția Academiei Romîne).

**BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI**

VERIFICAT
1987